

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü Bağlamında Değerlendirilmesi

TÜRKLERDE KUŞÇULUK VE EVDE BAKILAN KUŞ TÜRÜ SEÇİMİNİN CİNSİYET KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture in Turks

Ali Bezzin*

Geliş Tarihi: 11.11.2021

Kabul Tarihi: 16.12.2021

Öz

Kuşlar; uçuşları, ötüşleri, avlanma şekilleri ve daha pek çok özellikleri sebebiyle Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Kuşlar ve kuşçuluk da tarihin eski zamanlarından XIX. yüzyıla kadar askeri bir rütbe ve meslek dalı olarak önemini korumuştur. Türk devletlerinde padişahın en gözde askerlerinden olan doğancılar, ateşli silahların keşfi ile önemini kaybetmiş ve II. Mahmut'un ıslahatları neticesinde de lağvedilmiştir. Ancak insanların bu canlılara olan ilgisi hiçbir zaman azalmamıştır. Orta Asya'da kartalla avlanma geleneği festivallerle ve yarışmalarla sürdürülmektedir. Karadeniz bölgesinde de atmaca kuşu ile bıldırcın avı günümüzde önemini kaybetmeye başlasa da geleneksel bir avlanma türü olarak sürdürülmektedir.

Zaman içinde değişen toplum yapısı kuşçuluk ve kuş ile avlanma gibi meslekleri ve geleneklere olan ilgiyi azaltmışsa da kuşçu kahveleri gibi yerlerde, evlerde ve düzenlenen fuarlarda kuşçuluk geleneği sürdürülmektedir. Gelişen ve küreselleşen dünyada artık sadece yerel türler değil dünyanın farklı bölgelerinden getirilen rengârenk ya da çok çeşitli ötüşü olan kuşlar da yetiştirilebilmektedir. Çalışmamızda da Türk kültüründe kadim bir geçmişe sahip olan bu canlıların seçilmesi ve ev ortamında bakılmasında kadın ya da erkeklerin tür seçimlerinde nelere dikkat ettiğine yer verdik. Toplumsal cinsiyet

---

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi, alibezgin@gmail.com, Ankara/ Türkiye, ORCID: 0000-0002-3281-6261.

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

bağlamında değerlendirildiğinde geçmişten beri erkeklerin ilgilendiği bu hobi günümüzde de erkek egemenliği hâkimiyetindedir. Sosyal roller kuramı bakış açısıyla bakıldığında “kuşçuluk” ya erkeklere göre bir iş ya da boş bir uğraş olarak görülmektedir. Bu bağlamda çalışmamızın öncelikli amacı evvela Türk milletinin kuşa bakışına ve kuşçuluğa verilen önemin zaman içindeki değişimine değinmek, ayrıca cinsiyet kültürü penceresinden bakıldığında kadınların tarihsel süreçte uzak tutuldukları bu canlı türüne günümüzdeki yaklaşımına tarihsel ve toplumsal bakışın etkisinin aydınlatılması yönüyle literatüre katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Bununla beraber TÜİK’ten alınan verilerle kadın iş gücünün bir parçası olarak ülke ekonomisine nasıl bir katkı sağlayabileceğine dair bilgi vermesi yönüyle de farklı bilim dallarına farklı bir bakış açısı sunacağı düşüncesindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Kuş, Türk kültürü, cinsiyet, cinsiyet kültürü, Türk kültüründe kuşlar.

Abstract

Birds; it has an important place in Turkish culture due to its flight, song, hunting styles and many other features. Birds and aviculture are also from the ancient times of the XIX. It has maintained its importance as a military rank and profession until the 19th century. Doğançılar, one of the most favorite soldiers of the sultan in Turkish states, lost its importance with the discovery of firearms and II. It was abolished as a result of Mahmut's reforms. However, people’s interest in these creatures has never diminished. In Central Asia, the tradition of hunting with eagles is continued with festivals and competitions. Although hawk and quail hunting in the Black Sea region has begun to lose its importance today, it is still a traditional type of hunting.

Although the changing social structure over time has reduced the interest in professions and traditions such as birding and hunting, the tradition of birding continues in places such as bird’s cafes, in houses and in fairs. In the developing and globalizing world, not only local species, but also colorful or diverse birds brought from different parts of the world can be raised. In our study, we have included what men or women pay attention to when choosing these creatures, which have an ancient history in Turkish culture, and their care in the home environment. When evaluated in the context of gender, this hobby, which has been interested in men since the past, is still dominated by men today. From the perspective of social role theory, “birding” is

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü Bağlamında Değerlendirilmesi

seen as either a job or a vain pursuit for men. In this context, the primary aim of our study is primarily to address the Turkish nation's view of the bird and the change in the importance given to birding over time; When viewed from the perspective of gender culture, we believe that it will contribute to the literature in terms of illuminating the effect of historical and social perspectives on today's approach to this species, which women have been kept away from in the historical process. However, we think that it will offer a different perspective to different branches of science, as it provides information on how women can contribute to the country's economy as a part of the workforce, with the data obtained from TUIK.

Keywords: Bird, Turkish culture, gender, gender culture, birds in Turkish culture.

Giriş

Kuş, gerek kanadı olması ve uçabilmesi gerek rengi, ötüşü ya da gökyüzünden yaptığı ani saldırılar sebebiyle insanın ilgisini cezbetmiş hayvanların başında gelmektedir. İnsan, kendinde bulunmayan bu özellikleri sebebiyle kuşlara ayrı bir saygı duymuş, hayranlık beslemiştir. Eski zamanlarda simgesel anlamda tanrılar ile iletişimde ve yakın zamana kadar da haberleşmede kuşlar kullanılmıştır. Güvercinler ilk evcilleştirilen kuş türlerindedir ve Mısırlılar, Persler, Romalılar, Türkler, Araplar gibi pek çok millet tarafından binlerce yıl başta haberleşme ve beslenme olmak üzere farklı amaçlarla kullanılmıştır (Yılmaz, 2012: 23).

İnsanların hayatlarını avcılık ve toplayıcılıkla sürdürdükleri zamanlarda köpeklerden sonra etleri için ehlileştirilen hayvanlar da kuşlar olmuştur (Yılmaz, 2012: 19). Daha sonraki aşamalarda da avcı kuşlar av silahı olarak kullanmaya başlamışlardır (Güngör, 2014: 333-353). Kuşçu ya da kuşbaz, kelime anlamı olarak “1. süs kuşları yetiştirip satan kimse, 2. saraylarda şahin,doğan, vb. avcı kuşların bakımıyla görevli kimse” (Akalin vd., 2005: 1269) olarak tanımlanmaktadır. Kuşçuluk Türk kültür tarihinde çok köklü geçmişi olan uğraşlardan biridir. İnsanlık tarihinde de kuşlar gerek etleri için

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

ve gerekse de iletişim için kullanılmaları yönüyle önemli canlılardır.

Literatürde kuşlar ve kuşçuluk üzerine yapılan ve Türk kültürü bağlamında inceleme içerip en çok dikkat çeken çalışma Bahaeddin Ögel'in (2003) eseridir. Ögel (2003) bu çalışmasında Türk kültüründe kuşların şamanlar tarafından don değiştirme ve İslamiyet'ten sonra ise evliyalardan tarafından çeşitli motiflerle kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca Doğan Kaya (1978), Mehmet Özmen'in (1981) ve S. Sabir Kürkçüoğlu'nun çalışmaları da Sivas, Konya ve Şanlı Urfa illerinde yetiştirilen güvercin türleri ve illerin kuşçuluk geleneği hakkında bilgi vermektedir. Alper Çakmak ise çalışmasında kuşçu kahvehanelerinin mekânsal incelemelerine ve kuşçuluk geleneğinin tarihsel değişimine yer vermiştir (Çakmak, 2015: 165-182). Ahmet Karasu (2017) "Orta Çağ'da Yırtıcı Kuşlarla Yapılan Avcılık" adlı çalışmasında incelemeye Türk kültüründe kuş ve kuşçuluk ile başlamış daha sonra da Türk edebiyatında kuşlara nasıl yer verildiğine değinmiştir. Ancak literatür incelemesinde de görüleceği üzere Türk kültüründe kuşlar ve kuşçuluk üzerine yapılan bu çalışmalarda sosyal roller bağlamında inceleme yapan çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın hem literatürdeki bu eksikliği gidermesi hem de inceleme dönemi ve görüşülen kişi sayılarındaki güncellik noktasında alana katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Diğer milletler için olduğu gibi Türkler için de kuşlar saygı duyulan ve değer verilen canlılardır. Ancak cinsiyet kültürü bakış açısıyla bakıldığında kuşların ve kuşçuluğun erkek egemenliği simgelediği ve kuşların erkeklerin tekelinde olan canlılar olduğu kabul edilmektedir. Toplumsal yapı sebebiyle eski çağlardan Cumhuriyet yıllarına kadar kadınların kümes hayvanları gibi evcil hayvanlar dışındaki özellikle de avcı olan kuşlarla ilgilenmelerine izin verilmemiştir. Peki, Cumhuriyet'le beraber kadınlara verilen haklarla kuş yetiştirme ve bakımında kadınların konumunda bir değişiklik olmuş mudur? Başka bir deyişle "Türkiye'de hiç kadın kuşçu var mıdır?" sorusu bu çalışmanın amacını oluşturmuştur. Bu sorunsaldan yola çıkarak

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü Bağlamında Değerlendirilmesi

çalışmanın desenini oluşturduk. Çalışmamızda ilk olarak; kuşların ve kuşçuluğun Türk kültüründeki yerine değindik, daha sonra cinsiyet kültürü ve sosyal roller kuramı hakkında bilgi verdik. İzleyen bölümde Türkiye’de evde bakılan kuş türlerinin cinsiyete göre hangileri olduğunu inceledik ve son tahlilde ise kuş ve kuşçuluk sektöründe kadının konumunu değerlendirmeye çalıştık. Çalışmanın amacına uygun olarak genel değerlendirmenin yapılabilmesi için Türkiye Kafes Kuşları Federasyonu’ndan ve federasyona bağlı derneklerden üye kadın sayılarına ve yetiştirdikleri kuş türlerine dair bilgi aldık. Sonra da federasyona üye ornitoloji hakemleri ve bu hakemler arasındaki kadın ve erkek hakem sayılarını öğrenip, bu hakemlerle iletişime geçtik. Kaynak kişilerle “yönlendirilmiş görüşme yönteminin” gerçekleştirilmesinin pandemi koşulları sebebiyle çevrimiçi uygulamalar ve telefon görüşmeleri üzerinden yapılması uygun görülmüştür. TKKKF’ye üye kadın hakemlere ve dernek başkanlarına “Denek üyelerinden kaç tanesi kadın kaç tanesi erkek?”, “Cinsiyete göre evde beslenen ya da üretimi yapılan kuş türleri nelerdir?”, “Neden erkekler doğa kuşları, güvercin, kanarya, ispinoz ve kıvrık gagalı kuşlarla ilgilenirken kadınlar sadece muhabbet kuşu ve kanarya ile ilgilenmektedir?”, “Kadınlar, erkeklere oranla neden kuşçulukla ya da kuşlarla daha az ilgileniyor?” şeklindeki dört soruyu yönelttik ve son olarak yönlendirilmiş görüşme yöntemi ile elde ettiğimiz verileri sosyal roller kuramı ve kuşçuluk tarihi bağlamında değerlendirdik.

Türk Kültüründe Kuş ve Kuş Motifleri

Türk kültüründe kuşlar, ister avcı olsun ister yabani ya da evcil olsun her zaman çok önemli bir konumda olmuşlardır. Kutsallaştırılarak onguna benzetilmiş ve şamanların da bu ongunla kendilerini özdeşleştirerek kuş donunda gökyüzünde gezibildiklerine ya da yere inebildiklerine inanılmıştır (Ögel, 1971: 110). Orta Asya’dan Anadolu’ya, Avrupa ve Orta Doğu’ya kadar Türkler gittikleri her coğrafyada ürettikleri hemen her üründe kuş motifini bir şekilde kullanmışlardır.

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

Yaratılış destanında Kayra Han'ın dünyayı yaratmadan önce “*Kayra Han'la kişi sonsuz suyun semasında iki siyah kaz gibi rahatça uçmaya koyulular*” (Banarlı, 2001: 12) şeklindeki tasvirinde uçuş tarzı sebebiyle kaza benzetilmesi bu canlıya verilen önemin göstergesidir. İslamiyet öncesi Türk inanışlarında, kutsal sayılan kaz ve kartal gibi kuşlar avlanmaz, etleri yenmez hatta isimlerinin telaffuz edilmesi bile yasaktır (Ögel, 2003, 34; Halıcı, 2014: 71-81). Ayrıca masallardan efsanelere, kilimlerden lahit ve mezar kabartmalarına kadar hemen her yerde şahin, doğan, kartal ve sungur gibi avcı kuşlara rastlarız. Avcı kuşların yanı sıra turna, kaz ve ördek gibi göçmen kuşları ya da kekkik, bülbül ve toygari yol gösterici, yardımcı ya da uğur getiren bir motif olarak görmemiz mümkündür. Türkü ve manilerde süzülüşleri ve endamı betimlemek için kaz, kuğu ya da turna benzetme unsuru olarak kullanılırken; sesinin güzelliği açısından bülbül, turaç, toygari ya da korkusuzluğu ve atikliği simgeleyen atmaca, şahin gibi avcı kuşlar kullanılmıştır (Ersoylu, 2015: 69; Akpınarlı ve Aslan, 2018: 273-285; Aytaş, 2019: 75-89; Uçar ve Göher, 2020: 179-198).

Türkler kuşları kutsal kabul etmelerinin yanında ayrıca her Türk boyunun da kendine ait bir kuş ongunu ve sembolü mevcuttur. 24 Oğuz Boyu'nun her birinin sungur, atmaca, doğan, şahin, kartal ve baykuş gibi avcı kuşlar ya da çayır kuşu gibi ötücü kuşlar ongun olarak kullanılmıştır (Kafesoğlu, 1980: 13; Sever, 2000: 83-88; Ögel, 2003: 355- 368). Türk beyleri ve padişahlar da bu ongunlarla kendilerini özdeşleştirmek için isimlerini bu kuşlardan seçmişlerdir. Başta Göktürk Devleti olmak üzere Avrupa Hun devleti ve Anadolu Selçukluları gibi pek çok Türk devletinin bayrağında şahin, kartal ya da tuğrul kuşu kullanılmıştır (Ögel, 1991: 17; 311). Türklerde ölen savaşçıların ruhlarının doğan olup gökyüzüne uçacaklarına dair bir inanış vardır (Ögel, 1995: 129). Gökyüzünde uçuşları, göz açıp kapayınca kadar yaptıkları saldırılar ve özellikle kartalın güneşe çıplak gözle bakabilmesi gibi doğanın kuşlara verdiği yetenekler insanların kendi yeteneklerini betimlemede ve

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü Bağlamında Değerlendirilmesi

düşmana vermek istedikleri mesajda simgesel olarak neden bu canlıların seçildiğinin açık göstergesidir.

İslamiyet'ten sonra da kuş motifi ve kuşların kendileri bu önemli konularını sürdürmüşlerdir. Ermişlerin ya da önemli şahsiyetlerin efsanelerinde kuşlar, don değiştirme¹ motifleri için tercih edilen canlılar olmuşlardır. Ahmet Yesevî turna donuna girmiştir. Hacı Bektaş Anadolu'ya güvercin donunda gelmiştir. Ancak Anadolu'da Hacı Bektaş'ı istemeyen Doğrul Baba, doğan donuna girerek güvercin donundaki Hacı Bektaş'ı öldürmek istemiş sonra Hacı Bektaş tekrar insan donuna girerek doğanı boğazından yakalamıştır (Ögel, 2003: 29-30). *Dede Korkut Kitabında* Deli Dumrul'un hikâyesinde Azrail güvercin donuna girmiştir, Kan Turalı ile Selcan Hatun dönüş yolunda iken yapılan bir yer tasvirinde kuğu, turna, turaç ve keklıkların bolluğundan bahsedilir (Gökyay, 2007: 1150 -1152). Şamanların kuş donuna girerek tanrı ile iletişim kurdukları inancı İslamiyet'in etkisiyle şaman ermiş kişiye; kuşlar da ongun konumundan simgeselliğe geçmiş olsalar da insanüstü yeteneklerini göstermek veya bir yerin güzel ve güvenilir olduğunu simgelemede işlevselliklerini kaybetmemişlerdir.

Görüldüğü gibi kuşların; töz, simgesel ya da fiziksel olarak farklı amaçlara hizmet etmesi yönüyle Türk kültüründe bambaşka bir yerleri vardır. İnsanlar ister sözlü ister somut kültüre ait olsun ürettiği her üründe yaşayışından, düşüncesinden ve inançlarından parçalara yer vermişlerdir. Kilim dokumalarında mitolojik özellikleri sebebiyle anka kuşu motif olarak kullanılırken sembolik özellikleri yönüyle yine kartal, keklık, bülbül ve güvercin gibi kuşlar kullanılmıştır (Akpınarlı ve Aslan, 2018: 273-285). Bu kuşlar gerek uğurlu olmaları ve gerekse haber ulaştırdığına inanıldığı için kendilerine kilim gibi somut ürünlerde yer bulmuşlardır.

Av ve avcılığın önemli olduğu Osmanlı Devleti'nde padişahların katıldığı av sahnelerinin minyatürlerinde de

¹ Şamanın ya da ermişin şekil değiştirmesine metamorphose denir. Türk kültüründe ise bunun deyim karşılığı olarak "don değiştirme ya da donuna girme" olarak ifade edilir (Ögel, 2003: 29).

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

özellikle şahin ve doğan gibi avcı kuşlara rastlanmaktadır (Erdem, 1991:100-101; Akalın, 1993: 153; Ögel, 2000: 209, 238, 245). Bu minyatürler hem Türkler için simgesel hayvanların temsil edilmesi için hem de ilgilenilen hayvanların ve bu hayvanları yetiştirenlerin ne kadar yüksek mevkilerde olduklarını anlamamız açısından önemlidir. Selçuklu, Osmanlı ya da diğer Türk Devletlerinin resmedildiği minyatürlerde gördüğümüz üzere kuşçular padişahlara en yakın rütbedeki kişilerdir.

Kuşların insanlara ilham verdiği bir başka alan da kuş evleri ya da kuş saraylarıdır. Cami, medrese, ev ve saray gibi mimari yapılara kuşların barınmaları için yuvalar tasarlanmıştır. “Serçe köşk, kuş evi, güvercinlik” gibi adları da vardır (Akalın, 1993: 151). Özellikle göç etmeyen ve sürekli olarak aynı bölgede kalan kuşların insan ve doğal düşmanlarından korunmaları, yapı sahibinin de sevap kazanması için yapılan eserlerdir. Bu yapılar ilk olarak Osmanlı Devleti’ne başkentlik yapan Bursa’da görülmüştür. Daha sonra da Osmanlı mimarisinin ayrılmaz bir parçası olmuştur (Aksel, 1968: 186-197; İnan ve Azmanoğlu, 2016: 583-610). Gökyüzüne yakın olan ve Tanrı’dan haber getiren bu canlılara başta cami, saray ya da evlerin çatılarında bir yuva vermek kuşların taşıdıkları tözü kendilerine yakın tutmanın bir yansımasıdır. Cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze kuş evleri ya da sarayları artık mimari bir öge olmaktan çıkmıştır.

Türk Kültüründe Kuşçuluk

Kuşlar sadece yukarıda bahsettiğimiz gibi ongun ya da simgesel konumda olmamışlardır. İletişimin bir ögesi olarak da yüzyıllar boyunca kullanılmışlardır. Avlanma aracı olarak doğan, şahin ve kartal gibi yırtıcı kuşlar günümüze kadar başta Orta Asya, Anadolu ve Orta Doğu’da sıkça kullanılan hayvanlar arasındadır. Haliyle bu derece önem arz eden hayvanların eğitilmesinde payı olan kuşçuların yani “Kuşbazların, Bâz-dârların ya da kuşçu beylerinin” rütbeleri de Türk devletlerinde hep en üst rütbelerden sayılmıştır, hatta bu konumda olan

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü
Bağlamında Değerlendirilmesi

şehzade ve vezir-i azamlar da vardır. Ayrıca en önemli fakat konumları ve yaptıkları işler sebebiyle yorucu meslekler arasında kuşçuluk, döşekçilik ve aşçılık uzak durulması gereken işler arasında gösterilmiştir (Ögel, 1991: 96; Özcan, 1994: 487-489; Ergüzel, 2009: 14). Öyle ki Karahanlı Devleti'nde doğancı, avcı ve okçu padişahın kapısında hazır bulunan askerlerdir ve ava ya da çevgene gittiğinde başına kötü bir şey gelmemesi için yanında güvenilir adamları olarak kuşçularının olması (Ögel, 2000: 345-346) onlara ne kadar güvendiklerini göstermektedir. Kuşlar bir silah olarak ve onlara atfedilen simgesel anlam sebebiyle gurur ve onur kaynağı olarak görülmüştür.

Avcılık, bey ya da hükümdar için önemli bir uğraştır. Ava ortak gidilirken bazı ritüellere göre hareket etmek zorunludur. Bu yüzden ava ayrı bir önem verilmiştir. Anadolu Selçuklularında padişah yılda iki kere av düzenler ve bu av bir şölen ile sonlandırılırdı (Özaydın, 1991: 101-104). “Kuşçu” ya da “doğancı” av kuşları yetiştiren için kullanılmaktadır (Roux, 2005: 103). Türk devletlerinde padişahlar ava da evcilleştirilen doğan, şahin ve atmaca gibi avcı kuşlarla giderlerdi. Kartalla ya da alıcı bir kuşla avlanmak Doğu Asya'da başlamış ve daha sonra Asya halkları vasıtası ile Avrupa'ya kadar ulaşmıştır (Güngör, 2014: 333-353). Selçuklu ve Osmanlı döneminde de avcılık ve avcı kuşların yakalanıp yetiştirilmesine ayrı bir önem verilmiştir. Bu kuşları ehlileştiren doğancıbaşı, zaman içinde beylerbeyi bile olabilirdi (Ergüzel, 2009: 15).

Dede Korkut öykülerinde bahsedilen “av avlamak” ve “kuş kuşlamak” iki farklı av türüdür. Kuş kuşlamak genellikle şahin, doğan gibi avcı kuşlarla yapılmıştır (Gökyay, 2003: 1150). *Dede Korkut Kitabında* ava, savaş kadar önem verilmiştir çünkü bu vesile ile her daim kondisyonlarını koruyabildikleri bir spor türüdür (Kara ve Yılmaz, 2010: 193-211). Hikâyelerin içinde “Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı, Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destan, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı ve İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Destan”nda doğrudan av ile ilgili özellikler verilmemiştir. Dede Korkut hikâyelerinde ava o derece önem verilmiş ki Dirse Han'ın

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

babası olamadan ava gitmesi saygısızlık olarak görülmüştür (Gökyay, 2003: 1034-1035; Yazıcı, 2009: 107-122). Yukarıda bahsettiğimiz Deli Dumrul hikâyesinde Azrail güvercin donuna girince Dumrul da doğanı alıp Azrail'in peşine düşer (Ergin, 2005: 115). Bu da Deli Dumrul'un evinde eğitilmiş, av için hazırda bekleyen bir doğanı olduğunu gösterir. Salur Kazan kuş kuşlamaya meraklıdır, onun da bir şahincibaşı ve birden fazla sayıda şahini vardır (Ergin, 2005: 191). Beylerin katıldığı av törenleri dışında *Dede Korkutta* gördüğümüz üzere avcılık başlı başına ayrı bir meslektir (Yazıcı, 2009: 107-122). Avın, gençler için kendini gösterme, saklamalık et sağlama, spor, Türk beylerini bir araya toplama gibi işlevleri vardır. “Manas Destanı”nda da Manas'ın en yakın arkadaşları avda ona yardım eden sunguru ve tazısıdır. Manas öldükten sonra sunguru mezarı başında ağlamıştır (Kaya, 2009: 96-106).

Osmanlı Devleti'nde doğancılık XVII. yüzyılda resmi bir statü kazanmış ve ister Bursa, Edirne, İstanbul olsun ister taşra şehirlerinde olsun sadece görevli doğancılar bu avcı kuşları yakalayıp eğitebilir, zamanı gelince de bağlı oldukları kişilere teslim edebilirlerdi. Doğancılar yakaladıkları ve eğittikleri kuşlar karşılığında çeşitli vergilerden muaf tutulurdu. Doğancılık, ateşli silahların gelişmesi ile önemini kaybetmiş ve II. Mahmut tarafından 1830'da resmen lağvedilmiştir (Özcan, 1994: 487-489; Sarı, 2020: 302-309; İnbaşı ve Hazırbulan, 2020: 655-677).

Görüldüğü üzere av ve avda kullanılan araç gereçleri ile bu araç gereçleri kullanışlı hale getirmek önemli uğraşlardandır. Bu bakımdan onurlandırmanın bir simgesi sayılan kuşlar ve bu kuşları eğiten kuşçular tarih boyunca ayrı bir konumdadırlar. Bu konumları gerektiğinde kuş donuna giren şaman geleneğinden gelen bir özellik gibi görünmektedir. Nasıl ki İslamiyet'ten önce sadece kam ve şaman gibi seçilmiş kişiler bir zamanlar totem olan bu hayvanların bedenine girebiliyorsa, İslamiyet'ten sonra da kuşçular ya da doğancılar denilen bu seçkin sınıf aynı totem hayvanın eğitilmesinde öncü roledir.

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü Bağlamında Değerlendirilmesi

Sosyal Roller Kuramı, Toplumsal Cinsiyet ve Kuşçuluk

Cinsiyet, insanın biyolojik yapısını yani henüz anne karnında iken edindiği kadın ya da erkek olma durumunu ifade ederken toplumsal cinsiyet ise toplumun kadına ya da erkeğe yüklediği beklentileri ifade eder. Toplumsal cinsiyet rolleri de bu bağlamda toplumsal cinsiyetle paralellik gösterir. Bireyin kendisi cinsel tercihini biyolojik cinsiyetinden farklı olarak seçebilir ancak toplumsal cinsiyet söz konusu olduğunda toplum bireyin tercihlerini göz önünde bulundurmaz (Dökmen, 2015: 20-21). Dünyadaki bütün kültürlerde cinsiyete göre bir rol algısı mevcuttur. Erkeklerin atılgan, hırslı, kendine güvenen, saldırgan, otoriter olması beklenirken kadınların ise sıklılgan, sevecen, sadık, barışçıl ve uysal olmaları beklenir (Kavuncu, 1987, 34-35; Aydın, 2003: 65). Görüldüğü gibi bireyin cinsiyet tercihi ne olursa olsun kabul görmek için içinde yaşadığı toplumun yargıları ya da anne-baba tutumları önemlidir.

Bu açıdan sosyal roller teorisi toplumsal cinsiyetle paraleldir. Sosyal rol kuramı, bir yapı ya da toplum içinde üyelerden istenenler ya da beklentilerdir. Kadın ve erkeğe toplum içinde farklı roller verilmiştir. Bireylerin de bu rollere uymaları beklenir. Bireyler rollerine ne derece uyarlarsa sosyal roller bir birinden o kadar uzaklaşır ve farklılaşır. Cinsiyet rolleri ve toplumsallaşma kadın ve erkek işbölümünün sürdürülebilir olmasına yardımcı olur (Dökmen, 2015: 82; Eagly ve Wood, 2016: 1-3). Toplumsal yapı içinde aynı rollere sahip kişilerden aynı şekilde davranmaları beklenir. Kadın ve erkeğin rolleri açık bir şekilde belirlenmiştir ancak bu açık rollerin yanında örtük roller de mevcuttur. Bu örtük roller açık rol gibi kolay denetlenemez ve takip edilemez (Çınar, 2018: 28).

Sosyal rol kuramı çerçevesinden baktığımızda kuşçuluk erkeklerin yaptığı işler arasında kabul edilir. Çünkü öncelikle kuşçuluğun şamanlık gibi simgesel bir yönünün olduğunu belirtmiştik. Bu bağlamda Tanrı ile iletişim kurma ve hiyerarşik yapıda erkeklerin yukarıda olması bu durumun sebepleri arasında sayılabilir. Ordu-millet anlayışının hâkim olduğu ve erkeklerin savaşa gittiği bir dünyada av faydalı bir sportif

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

faaliyet olmuştur. Dede Korkut hikâyelerine bakıldığında da av avlayan ve kuş kuşlayanlar çoğunlukla erkek olmalarının sebebi de budur. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde doğancılık resmi bir statü de kazanınca artık babadan oğula geçen bir meslek hâlini almıştır. Bu durum 1830 yılında bu meslek grubu lağvedilince ortadan kalkmamıştır, bazı beylerin emrinde doğancılar bulunsa da XX. yüzyılda önemini tamamen kaybetmiştir. Ancak doğancılığın tamamen ortadan kalktığını söyleyemeyiz. Günümüzde özellikle Doğu Karadeniz'de Rize-Artvin civarında az sayıda da olsa atmaca ile avlanma geleneği devam etmektedir (Somçağ, 2005: 107).

Günümüzde Kuşçuluk ve Cinsiyet Kültürü Bağlamında İlgilenilen Kuş Türleri

Avlanma günümüzde de önemli spor faaliyetlerinden biridir. Bu alandaki kuş avcılığı ve kuşçuluk da değişerek günümüze kadar gelmiştir. Köyden kente göçlerin yaşanmasıyla insanın doğa ile bağı giderek zayıflamıştır. Evde ya da sokakta çeşitli sebeplerle beslediğimiz hayvanlar, şehirlerde yaygın olan apartman hayatına adapte olacakları bir şekilde dönüşmüştür. İnsanlar ilk çağlarda etinden, sütünden faydalanmak ve yük taşıtmak için ehlileştirdikleri pek çok hayvanla bağı koparmış olsa da avlanmak için ehlileştirdikleri hayvanlarla olan bağı koparamamışlardır. Önceleri avcılıkta ya da koruma olarak kullanılan bu canlılar artık ailenin bir ferdi gibi görülmeye başlanmıştır.

Evcil hayvan olarak tanımlayabileceğimiz kedi, köpek, tavşan, akvaryum canlıları, hamster ya da diğer kemirgenler ve kuş türleri gibi canlılar sayılabilir. Günümüzde evcil hayvanlar bu derece insan için önemli bir yere geldiği için bu konular üzerine yapılan çalışmalar da evcil hayvanların insanların duyguları üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar insanların evcil hayvanları ile çeşitli bağlar geliştirdiklerini bunun sonucunda da duygusal, psikolojik ve fiziksel sağlıklarına iyi geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Yani insanlar binlerce yıldır birlikte yaşadığı canlılarla etkileşimini

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü Bağlamında Değerlendirilmesi

ne kadar zayıflatırsa psikolojik ve fiziksel olarak da o derece sıkıntıyla karşı karşıya kalmaktadırlar (Anderson, 2003: 393-418; Şahin ve Kahya, 2018: 174-197).

Yaşam şartları ne olursa olsun insanlar, içindeki hayvan besleme ya da yetiştirme isteğini bir şekilde gidermeye çalışmaktadır. Besledikleri ev hayvanı ne olursa olsun insanlar bu hayvanları ya çocuklar gibi yaşamı ilginç kıldıkları için ya kendimizden bir parça olarak görmemiz ya çocuklarının yerine koydukları ya da evcil hayvanları birer oyuncak olarak görmektedirler (Belk, 1996: 121-145). Özellikle son yüzyıla kadar köy hayatının içinde olan insanların bu bağı hala canlılığını korumaktadır. Yaşadıkları ortamlarda bahçe bulunmayan insanlar evlerinde tavşan, kedi, hamster ya da muhabbet kuşu gibi ufak ve daha az sorumluluk gerektiren canlıları beslemeyi tercih etmektedirler.

Çalışmamıza konu olan ve evde beslenen kuş türlerinin çok farklı cinsleri mevcuttur. Bu kuş türlerini ve bu türler için kurulan dernekleri Türkiye Kanarya ve Kafes Kuşları Federasyonu'nun internet sitesinden görebilmekteyiz. Bu aşamada TKKKF Mali Sekreter Ersan Güvenli'den aldığımız ve federasyonun internet sitesinde de yer alan federasyona bağlı dernek sayısı 99 olarak görülmektedir (<http://www.tkkkf.com/index.php?do=drn>). Ersan Güvenli'den aldığımız derneklerin iletişim bilgileri sayesinde bu 99 dernek yöneticileri ile yaptığımız görüşmeler neticesinde derneklere üye ya da kuş türlerinden herhangi birinin üreticiliğini yapan kadın sayısı Türkiye genelinde %5'in altında çıkmıştır. Özellikle İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Antalya gibi büyük şehirler dışındaki illerde derneklere üye olan ya da derneğe üye kuş yetiştiriciliği yapan kadın yoktur. Bu verileri kullanma sebebi Türkiye genelinde evde kafes kuşu besleyen çok sayıda kadın olsa da daha sağlıklı ve kesin veriler elde edebilmek için federasyona üye kuş yetiştiricisi, kuşlarla ilgilenen ya da profesyonel kuş hakemi kadınlar tercih edilmiştir.

Yöntem olarak, federasyona üye kadın hakemler ve dernek başkanları ile pandemi sebebiyle telefon üzerinden

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

yönlendirilmiş görüşme yöntemini kullandık (Ekici, 2011: 427). Katılımcılara “Dernek üyelerinden kaç tanesi kadın kaç tanesi erkek?”, “Cinsiyete göre evde beslenen ya da üretimi yapılan kuş türleri nelerdir?”, “Neden erkekler doğa kuşları, güvercin, kanarya, ispinoz ve kıvrık gagalı kuşlarla ilgilenirken kadınlar sadece muhabbet kuşu ve kanarya ile ilgilenmektedir?”, “Kadınlar neden kuşçulukla ya da kuşlarla erkeklere oranla daha az ilgileniyor?” şeklinde dört soru sorduk. Katılımcıların büyük çoğunluğunu dernek başkanlarının erkek olması sebebiyle erkekler oluşturmuştur. Çalışmanın hipotezi cinsiyet kültürü üzerine olduğu için ve kadın dernek başkanı olmadığı için TKKKF’den aldığımız bilgilere göre federasyona üye 256 kuş hakeminden hala aktif olan iki kadın kuş hakemi ile görüştük ve onlara da hazırladığımız soruları sorduk.

Görüştüğümüz katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlar çalışmamızın ön gördüğü doğrultuda gerçekleşmiştir. Öncelikle dernek başkanlarına dernek üyelerinin kadın ve erkek sayılarını sorduğumuzda kuşçulukla ilgilenen ve derneğe kayıt yaptıran en yüksek sayı Adana ilindedir. Adana iline kayıtlı iki dernekte, dernek başkanlarının verdiği bilgilere göre toplamda 1200 üyeden 60 tanesi kadındır (K.K.1, K.K.2). Adana’daki dernekleri 650 üye ile Ankara’daki derneklerden Ankara Kanarya Severler Derneği’nde 4 ve yine Ankara’daki Ankara Ornitoloji Deneği’nde 3 kadın üye ile takip etmektedir (K.K.3, K.K.4, K.K.5). Türkiye’nin geriye kalan başta İstanbul, İzmir, Bursa, Antalya gibi şehirlerinde farklı derneklere üye kadın ya yoktur ya da sayıları 2’yi geçmemektedir (K.K. 12, K.K. 13, K.K. 14; K.K. 9, K.K. 11).

İkinci sorumuz “Cinsiyete göre evde beslenen ya da üretimi yapılan kuş türleri nelerdir?” şeklindeydi. İki kadın hakem kanarya türü kuşlarda uzmandırlar. Onların ve diğer katılımcıların hemen hepsinin belirttiği gibi kadınların çoğu muhabbet kuşu, sultan papağanı ve kıvrık gagalı olarak tabir edilen papağangiller familyası ile kanaryanın özellikle renk kanaryaları ile ilgilenmektedir. Ancak erkekler hem muhabbet kuşu, sultan papağanı gibi kıvrık gagalılar; renk ve ötüm kanaryaları; saka, floya, şakrak, iskete gibi doğa kuşları; zebra

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü Bağlamında Değerlendirilmesi

ispinozu (Hint Bülbülü), gökkuşağı ispinozu ve papağan ispinozu gibi ispinozgiller gibi çok farklı tür ve çeşitte kafes kuşlarını beslemekte ve üretmektedirler. Bu kuş türleri neredeyse bütün katılımcılarımızdan aldığımız ortak cevaptır. Zaten TKKKF'nin resmi sitesine baktığımızda da Harzer Roller Komisyonu, Malinua Komisyonu, Renk Kanaryaları Komisyonu, Irk Kanaryaları Komisyonu; Finch (İspinoz) Komisyonu; Doğa Kuşları ve Melezler Komisyonu; Kıvrık Gagalılar Komisyonu, Papağan ve Paraketler; Bülbül Ötüm Komitesi başlıkları altındaki dokuz farklı kuş türünde sadece iki tanesi kadınların ilgi alanına girmektedir. Bu durum da sorumuza verilen cevaplarla paralellik göstermektedir.

Üçüncü sorumuz ise ikinci sorumuzla bağlantılıdır. “Neden erkekler doğa kuşları, güvercin, kanarya, ispinoz ve kıvrık gagalı kuşlarla ilgilenirken kadınlar sadece muhabbet kuşu ve kanarya ile ilgilenmektedir?” İster kadın ister erkek olsun bütün katılımcılar “muhabbet kuşunun renklerinin güzel olması ve eğitilebilmesi, ilgiye karşılık vermesi kadınlar tarafından bu kuşların tercih edilme sebeplerinin en başında gelmektedir. Bunun yanında erkek katılımcılar “muhabbet kuşunun beslenmesinin daha kolay olduğunu ve diğer türlere göre daha dayanıklı olduğu için tercih edildiğini” (K.K.3, K.K.16), “satış fiyatının uygun olduğunu” (K.K.2, K.K. 3, K.K.13), “cinsiyet ayrımının kolay yapılması ve belli bir üretim sezonunun olmaması sebebiyle ortalama 45 günde yavrular neredeyse erişkin olabilmektedir” (K.K.15) şeklinde cevaplar verilmiştir. Bu görüşlerin yanında erkeklerin gündüzleri esas işlerinde çalışmaları sebebiyle ve kuş sevdalarından vazgeçememeleri yüzünden daha az ilgi isteyen kafes kuşları beslediğini ifade etmiştir (K.K.13).

Son sorumuz da “Kadınlar neden kuşçulukla ya da kuşlarla erkeklere oranla daha az ilgileniyor?” şeklindeydi. Öncelikle kadın hakemler; kuş üretiminin maliyetli bir iş olduğunu ve kadının ev işi ve çocuk bakımı gibi işlerinden fırsat bulup bu işle de uğraşacak zamanlarının olmadığını ifade etmişlerdir. Kuşların etrafı kirletmesi, ev ortamının müsait olmamasının yanı sıra kuş fuarlarında erkek egemen bir ortamın olması ve

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

kadınların her düzenlenen fuara ya da yarışmaya gidecek zamanının ve imkânın olmadığını belirtmişlerdir. Fuarlardaki kadın katılımcılar da eşlerinin de bu işin içinde olması sebebiyle kuşçulukla ilgilendiğini belirtmişlerdir (K.K. 15, K.K. 16). Dernek başkanları bu konu hakkında farklı görüşler iletilmişlerdir. Bu mesleğin “kuşçu” (K.K.4, K.K. 9) diye küçümsenmesi, masraflı bir uğraş olması (K.K. 3, K.K.4, K.K. 16), kuşçuluğun çok eski bir geçmişinin olması sebebiyle erkeklerin daha çok ilgilendiği (K.K. 2); erkek egemen bir ortam olması (K.K. 5); erkeklerin bir dükkân kiralayıp orada üretim yapabiliyorken kadınların buna ayıracak ne zamanı ne de imkânı vardır (K.K. 4, K.K.7, K.K.10, K.K.11).

Sorularımıza verilen cevaplardan da gördüğümüz üzere evde beslenen kafes kuşlarının seçiminde ve bu kuşların üretilmesinde belirleyici olan kuşçuluk geleneğinin tarihi ile bazı sosyal normların etkisi vardır. Tarihsel geçmişi hakkında yukarıda da belirttiğimiz gibi kuşçuluk Türk kültüründe XX. yüzyıla kadar önemli bir yere sahiptir. Özellikle cumhuriyetten sonra avcılık için olmasa da ötümleri için doğadan yakalanıp kafeslerde beslenen saka ve florya gibi ötücü kuşlar bu kültürün sürdürülmesinde önemli rol oynamıştır. Bugün de başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin her yerinde kuşçu kahvelerinde yarışmaları düzenlenen doğa kuşları bunlardır (Somçağ, 2005: 235-239; Çakmak, 2015: 165-182).

Sosyal rollerin kuşçuluğa bakışı nasıl etkilediğini görmekteyiz. Çünkü toplumda kadına öncelikle çocuklarına bakan, evi ve kocası ile ilgilenen bir rol belirlenmiştir (Dökmen, 1999: 27-40). Haliyle bu işlerden arta kalan zamanda kuş yetiştirmeye ya da üretmeye ayıracak fazla zaman kalmamaktadır. Ayrıca kuş fuarları ve yarışma ortamları katılımcılarımızın da belirttiği gibi erkek egemen bir ortam olduğu için kadınların buraya girmeleri kolay olmamaktadır. Görüştüğümüz kadın hakemlerimizden Mürüvvet Erdönmez eşi Ceylan Erdönmez'in de hakem olması ve çocukluğundan beri kuşçuluğa ilgisinin olması vasıtasıyla kanaryalara merak sarmıştır. Diğer kadın hakem Özge Gönenç de eşinin bu işin içinde olması vesilesiyle kuşçuluğa merak sarmış ve kanarya hakemi olmuştur.

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü Bağlamında Değerlendirilmesi

Kuşçuluk, kuşlarla ilgilenme günümüzde hala küçümsenerek bakılan bir uğraş ya da hobidir. Kaynak kişilerin belirttiği gibi toplum nezdinde başıboş gezen insanların yaptığı bir iş olarak görülmektedir (K.K. 4). Ancak Türk kültüründe tarihsel arka planı çok zengin olan bu uğraş mahalle kültürünün ve dokusunun kaybolması, geleneksel kültürden uzaklaşılması gibi sebeplerle yok olmaya yüz tutmuştur. Kuşçuluğun merkezleri olarak nitelendirilebilecek olan kuşçu kahveleri de bu durumun örneklerindedir. Bu kahvehanelere sosyal statüsü ne olursa olsun her kesimden insan gelmektedir (Çakmak, 2015: 165-182). Bu durum da beraberinde toplumda kadınların girmelerinin sıcak bakılmadığı bir mekân ve uğraş izlenimini oluşturmaktadır.

Bu veriler ışığında “Peki, neden kadınlar da ‘kuşçu’ olabilmeli?” sorusunu sorabiliriz. Bu durum katılımcılarımız tarafından da dile getirilmiş ve Avrupa’da yapılan fuarlara katılan kadın üreticilerin sayısının Türkiye’deki fulardaki katılımcılara kıyasla çok fazla olduğu belirtilmiştir (K.K. 4, K.K. 16). Bu durum sadece kadınların ilgisinin bu yöne çekilmesi için değil aynı zamanda yeni iş kollarının açılması ve kadın işgücünün desteklenmesi yönüyle de önemlidir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre; “Papağanımsı Kuşlar; Papağanlar, Muhabbetkuşları, Makaolar ve Kakadular dâhil” ithalatının 2016-2020 yılları arası yılsonu ithalat rakamları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2020).

Papağanımsı Kuşlar; Papağanlar, Muhabbet kuşları, Makaolar Ve Kakadular Dâhil				
2016	2017	2018	2019	2020
1, 279, 157\$	1, 082, 225\$	757, 040	308, 334	68,595\$
(Diğer Kuşlar; Damızlık Olmayan)				
377,468	85,248	42,100	33,571	16,115

Kaynak: TÜİK, 2020

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

Görüldüğü üzere yıllara göre dolar üzerinden yapılan ithalatın ülkemize ciddi bir maliyeti olmaktadır. Belirtilen yıllarda dolar kurundaki dalgalanmaların ve alım gücünün azalması beraberinde iç piyasada evde beslenen kuş fiyatlarının artmasına sebep olacaktır. Kadınların bu alana ilgisinin artması ve girişimlerinin desteklenmesiyle kuş ithalatına ayrılan payda ciddi bir düşüşle beraber yeni iş alanlarının oluşmasına imkân verecektir.

Sonuç

Türk kültüründe kuşlar; maniler, türküler, masallar gibi anonim eserler başta olmak üzere sözlü kültürde uçma kabiliyeti yönüyle motif olarak çokça kullanılmıştır. Ayrıca bir ongun olarak da şamanın Tanrı ile iletişimde, don değiştirmesinde simgesel bir unsur olarak kullandığı canlılardandır. Türk kültüründe avlanırken kullanılmasının yanı sıra bazı kuşların duruşları ve yetenekleri sahibine ayrı bir gurur ve kıvanç sağlamaktadır. Çalışmamızda da başlangıç noktası olarak bu canlıların insanlar tarafından kullanılış amacına değindik. Daha sonra Türk kültüründe kuşların ve kuşbazların görevlerine yer verdik. Yaptığımız görüşmeler kadınların tarih boyunca ağırlıklı olarak erkekler tarafından yetiştirilen, eğitilen, canlandırılan ya da silah olarak kullanılan kuşların günümüzde de kültürel bilinçaltının etkisiyle kadınların ilgilenecekleri kuş türlerine dahi etki ettiğini göstermiştir.

Sonuç olarak neredeyse ortaya çıktığı ilk zamanlardan günümüze kadar kuşçuluk erkeklerin hegemonyasında gelişen ve değişen bir uğraş olmuştur. Bu durum günümüzde evde beslenen, ilgilenilen ve üretimi yapılan kuş türlerinin toplumsal cinsiyete göre değişmesini de beraberinde getirmiştir. Çalışmamızda kadın hakemler ve dernek başkanları ile gerçekleştirdiğimiz görüşme neticesinde de elde ettiğimiz veriler de bu doğrultudadır. Erkekler doğa kuşlarından saka, florya, iskete gibi ötüm kuşlarını ötümü için yetiştirmektedir. İspinozlardan gökkuşağı, zebra vb. türleriyle kıvrık gagalardan muhabbet kuşu başta olmak üzere pek çok papağan türü ve

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü Bağlamında Değerlendirilmesi

kanaryalardan da görsel ve ötüm türleri gibi geniş bir kuş türü yelpazesi ilgilenmektedirler. Kadınların ise sadece muhabbet kuşları ve bazı kanarya türleri ile ilgilenmesi tarihsel süreç içinde sadece ilgilenilen kuş türlerinin değiştiğini ancak erkeklerin bu alandaki hâkimiyetinin değişmediğini göstermektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında Türk toplumunun sosyal rol çerçevesinde kadına biçtiği rolde, kuşçuluğun kadınlara uygun bir uğraş olarak görülmemesi önemli rol oynamıştır. TÜİK'ten alınan veriler de aynı zamanda günümüz dünyasında kadınların, erkeğin tekelindeki bu alana girmesi hem girişimci kadınların hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin maddi olarak ciddi kazanımlar elde etmesine yardımcı olacağını göstermiştir.

Kaynakça

- Akalın, L. Sami. (1993). *Türk Folklorunda Kuşlar*. Ankara: Ersa Matbaası.
- Akalın, Şükrü Haluk vd. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dili Yayınları.
- Akpınarlı, Hatice Feriha-Aslan, Pınar. (2018). Kuş Motifinin Özellikleri Ve Kuş Motifli Döşemealtı Halıları. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 1 (3), 273-286.
- Aksel, Malik. (1968). Kuş Evleri ve Kuşlar. *Türk Folklor Araştırmaları*, 11 (225), 186-197.
- Aktaş, Gıyaseddin. (2019). Kültürel Bir Form Olarak Türkülerde Kaz. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, Aralık, 75-89.
- Anderson, Patricia K. A. (2003). Bird in the House: An Anthropological Perspective on Companion Parrots. *Society and Animals*, 11 (4), 393-418.
- Andım Uçar, Gülşah-Göher, Feyzan. (2020). Kerkük'ten Anadolu'ya Türkülerde Kuşlar ve Çiçekler. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 126 (248), 178-198.
- Aydın, Ayhan. (2003). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

Belk, Russel W. (1996). Metaphoric Relationships with Pets [Electronic version]. *Society and Animals*, 4 (2), 15 Aralık 2020 tarihinde <https://www.animalsandsociety.org/wp-content/uploads/2015/10/belk.pdf> adresinden erişildi.

Çakmak, Alper. (2015). Sensational Publicness And Divergence Of Social Hierarchy: The Case Of Birdmanship In İstanbul. *Turkish Studies*, 10 (2), 165-182.

Çınar, Esra. (2018). *Örgütsel İtibarın Örgütsel Özdeşleşmeye Etkisinde Benlik Saygısı ve Sosyal Rol Kimliğinin Düzenleyici Rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Zehra Yaşın. (1999). Bem Cinsiyet Rolü Envanteri Kadınsılık ve Erkeksilik Ölçekleri Türkçe Formunun Psikometrik Özellikleri. *Kriz Dergisi*, 7 (1), 27-40.

Dökmen, Zehra Yaşın. (2015). *Toplumsal Cinsiyet*. Remzi Kitabevi: İstanbul.

Eagly, A. H.-Wood, W. (2016). Social Role Theory of Sex Differences. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*, (1) 3.

Erdem, Sargon. (1991). Av. *İslam Ansiklopedisi*, C. 4, s. 100-101. İstanbul: Diyanet İşleri Yayınları.

Ergüzel, Mehdi. (2009). *Kitab-ı Baz-Name-i Padişahi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Günayır, Şerif. (2007). *Anadolu Seramiğinde Kuş Öğeleri*. Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Güngör, Ahmet. (2014). Kırgızlarda Kartalla Avcılık Geleneği. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 51, 319-339.

Halıcı, Gülşah Yüksel. (2014). Gök Tanrı'nın Temsilcileri: Koruyucu Kuşlar. *Folklor ve Edebiyat*, 20 (77), 71-81.

Ersoylu, Halil. (2015). *Türk Kültüründe Kuşlar*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.

TKKKF, 11 Aralık 2020 tarihinde <http://www.tkkkf.com/index.php?do=drn> adresinden erişildi.

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü Bağlamında Değerlendirilmesi

- Merkezi Dağıtım Sistemi. *TÜİK*, 18 Ocak 2021 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=140&locale=tr> adresinden erişildi.
- İnan, Taşkın-Azmanoğlu Recep. (2016). Belgesel Fotoğrafçılık Tekniğiyle Osmanlı Dönemi Kuş Saraylarının İncelenmesi. *Turkish Studies*, 11 (2), 583-610.
- İnbaşı, Mehmet-Hazırbulan, Tahsin. (2020). Osmanlı Devleti'nde Avcı Kuşu Yetiştiriciliği/ Bâzdârânlık (Batı Anadolu Örneği). *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 7(19), 655-677.
- Kafesoğlu, İbrahim. (1980). *Eski Türk Dini*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kara, Ruhi- Yılmaz, Oğuzhan. (2010). Dede Korkut Hikâyelerinde Sosyal Hayat. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 193-211.
- Karasu, Ahmet. (2017). *Orta Çağ'da Yırtıcı Kuşlarla Yapılan Avcılık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Kavuncu, Ayşe Nur. (1987). *BEM Cinsiyet Rolü Envanteri'ni Türk Toplumuna Uyarlama Çalışmaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, Muharrem. (2009). Dede Korkut Kitabı ve Manas Destanında Av, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 1, 96-106.
- Kaya, Doğan. (1978). Sivas'ta Kuşçuluk ve Kuş Çeşitleri. *Sivas Folkloru*, 61, 22-23.
- Kürkçüoğlu, S. Sabri. (t.y.). Şanlıurfa'da Kuşlar ve Kuşçuluk. *Yöre Folklor Edebiyat Kültür ve Sanat Dergisi*, 11, 10-11.
- Banarlı, Nihat Sami. (2001). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Gökyay, Orhan Şaik. (2007). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Kabalı Yayınevi.
- Ögel, Bahaeddin. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş-VI*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- . (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş-VII*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

The Evaluation of Birding and Bird Type Selection in The Context of Gender Culture inTurks

- . (2003). Türk Mitolojisi-I. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- . (1995). Türk Mitolojisi-II. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özaydın, Abdülkerim. (1991). Av. *İslam Ansiklopedisi*, C. 4, s. 101-104. İstanbul: Diyanet İşleri Yayınları.
- Özcan, Abdülkadir. (1994). Doğancı. *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, 487-489, İstanbul: TDV Yayınları.
- Özmen, Mehmet. (1981). Konya’da Güvercinlik. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 157-187.
- Roux, Jean Paul. (2005). *Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sarı, Arif. (2018). XVI. Yüzyılda Osmanlı’da Taşra Doğancılığı: Kocaili Sancağı Örneği, *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi – Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, (Haluk Selvi vd. Ed.). içinde (ss.302-309). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Sever, Mustafa. (2000). Türk Mitolojisinde Kuşlar. *Millî Folklor*, 42, 83-88.
- Soğmaç, Selim. (2005). *Türkiye Kuşları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şahin, Özge ve Kahya, Yasemin. (2018). Evcil Hayvana Bağlanma Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Nesne*, 6 (12), 174-197.
- Yazıcı, Hasan. (2009). Dede Korkut Hikâyelerinde Av. *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 1, 107-122.
- Yılmaz, Orhan. (2012). *Güvercin (Columba Livia) Yetiştiriciliği*. Ankara: Veni Vidi Vici Yayınları.

Kaynak Kişiler

- K.K.1: Nazif Güven, Adıyaman Kanarya ve Doğa Kuşları Yetiştiriciler Derneği.
- K.K.2: Fuat Kayadibi, Adana Kafes Kuşları Yetiştirenler Derneği.
- K.K.3: Soner Durmuş, Alman Tepeli Kulübü.

Türklerde Kuşçuluk ve Evde Bakılan Kuş Türü Seçiminin Cinsiyet Kültürü Bağlamında Değerlendirilmesi

K.K.4: Orkun Doğu, Ankara Ornitoloji Derneği.

K.K.5: Muammer Akkaplan, Ankara Kanarya Sevenler ve Yetiştirenler Derneği.

K.K.6: Ahmet Tümüç, Gaziantep Kanarya Sevenler Derneği.

K.K.7: Oğuz Özkaya, Antalya Kafes Kuşları Yetiştirenler Derneği.

K.K.8: Ceylan Erdönmez, A Sınıfı Hakem.

K.K.9: Osman řekercioęlu, Bursa Kanarya Sevenler ve Yetiştirenler Derneği.

K.K.10: Yusuf Aslan, İstanbul Ornitoloji Derneği.

K.K.11: Hakan Mercimek, İstanbul Serinofil Derneği.

K.K.12: Murat Ay, Geliřtirilmiř Kafes Kuşları Yetiřtiricileri Derneği.

K.K.13: Kazım Gümüř, Bornova Kanarya Sevenler ve Yetiştirenler Derneği.

K.K.14: Selahattin Güçlü, Kıvrık Gagalılar ve Kafes Kuşları Üreticileri Derneği.

K.K.15: Mürüvvet Erdönmez, A Sınıfı Hakem.

K.K.16: Özge Gönenç, B Sınıfı Hakem.